

TEL²

Juni 2000 / 11. årgang

TEL udgives af Selskab for Bibelsk Arkæologi (SBA)

Israellitterne havde
andre guder
end Herren

Og israellitterne dyrkede andre guder

Giv kejseren, hvad kejserens er ...

Ashera – den kanaanæiske dronning

Selskab for Bibelsk Arkæologi

Skovvej 4, Brejning, 7080 Børkop

Tlf.: 75 86 17 48

E-Mail: sba@israel.dk

Internet: [http://home3.inet.
tele.dk/sba-dk/](http://home3.inet.tele.dk/sba-dk/)

Dansk giro: 7 63 96 43

Norsk giro: 0805 1979533

Redaktion:Knud W. Skov (ansv. red.),
Carsten Vang, Morten Hørning,
Hartvig Wagner**Forsidefoto:** Et gyldent vedhæng fra
Tel el-Ajjul, der formentlig forestiller
den kvindelige gudinde Asthoreth –
eller Ashera.

(foto: Steimatzky)

Lay-out:Vindum Grafik, www.vindum.dk**Tryk:**

S.M.Olsens Bogtrykkeri, Holbæk

Artikler i TEL dækker ikke nødvendigvis
redaktionens eller SBA's synspunkter.
TEL sendes gratis til medlemmer
af Selskab for Bibelsk Arkæologi.**Kontingent:**Danske kr. 125,- / norske kr. 140,-
(For unge under 26 år: 75,-).**Medlemskab**

tegnes ved henvendelse til SBA.

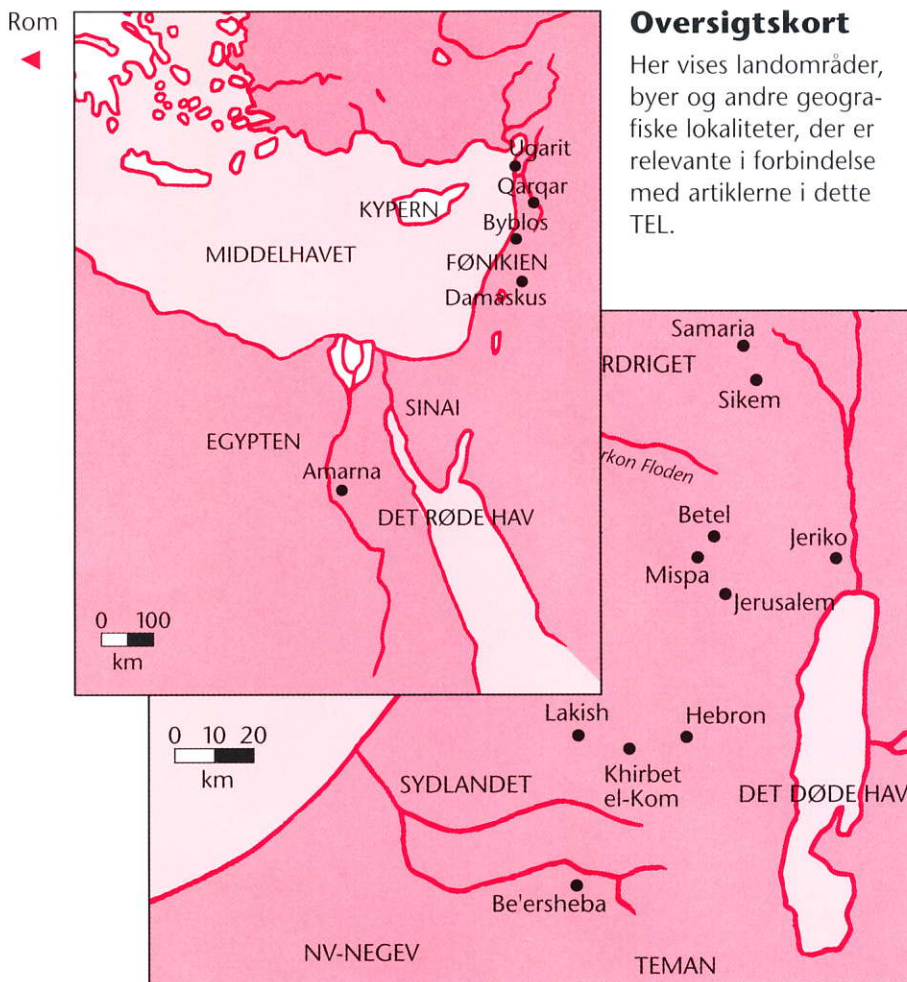
Selskabets bestyrelse:Cand. mag. Jan Dalsten Sørensen
(formand), tlf.: 39 66 65 40Lektor Cand. teol. Carsten Vang
(næstformand), tlf.: 86 21 54 04Rejsekonsulent Hans Hansen (forret-
ningsfører og kasserer), tlf.: 75 86 17 48Cand. teol. Annette Wiuf Christensen
(udgravningskontakt), tlf.: 86 19 00 48Cand. teol. Knud W. Skov (red. af TEL),
tlf.: 86 68 50 90Stud. teol. Hans-Ole Bækgaard
(Informationskoordinator)
Tlf.: 8618 7946 / 8616 6666-18 (MF)
E-mail: proverbia@mail.tele.dk
(kontaktes for bestilling af informa-
tionsstander og foredragsholdere)

© SBA og artiklernes forfattere.

Ved enhver form for eftertryk/citat skal
kilde angives.

ISSN 0905 - 5827

Rom

OversigtskortHer vises landområder,
byer og andre geogra-
fiske lokaliteter, der er
relevante i forbindelse
med artiklerne i dette
TEL.

Kodesh-Banea

Kuntihet Arjud

Eilat/Esjongeber

Indholdsfortegnelse

Og israelitterne dyrkede andre guder	side 3
Giv kejseren, hvad kejserens er	side 5
Ashera – den kanaanæiske dronning!	side 6
Åtte dager i Jerusalem	side 8
Doing Archaeology in the Land of the Bible	side 10
De er allerede godt i gang	side 10
Redaktørens square	side 12

Og israelitterne dyrkede

ANDRE GUDER

Af Stine Ramati, Cand. Teol. Kbh. S.

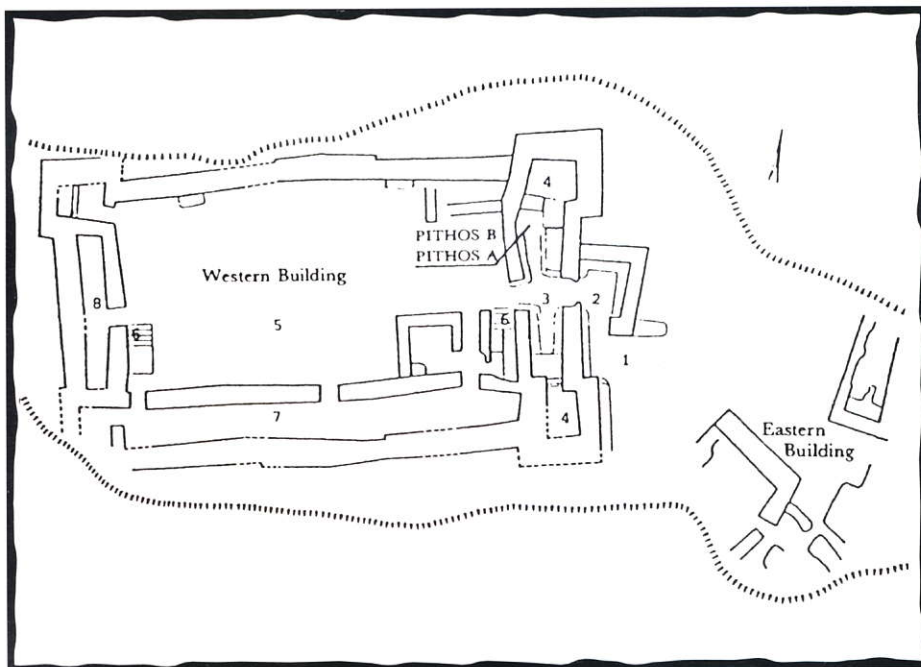
Denne artikel er et sammendrag af en artikel af Dr. Walter A. Mair, Concordia Seminary, Ft. Wayne, USA.

I 1975-76 blev Kuntillet Ajrud/Horvat Teman udgravet, under ledelse af Ze'ev Meshel. Kuntillet Ajrud var et stoppested for rejsende; enten et religiøst center eller et herberg. Det lå i det nordlige Sinai, omtrent 50 km. syd for Kadesh-Barnea, på vejen fra Gaza til Eilat/Esjongeben, tæt ved et trafikknudepunkt. Kun to bygningsstrukturer er efterladt på stedet: En hovedbygning i den yderste vestlige ende, og ganske få rester af en mindre bygning i øst. Hebraiske og fönikisklignende inskriptioner, som er fundet i de to bygninger, vidner om, at stedet var i brug i perioden fra omkring midten af det 9. til midten af det 8. årh. f. Kr.

Krukker med inskriptioner

Af særlig interesse har fundet af to store opbevaringskrukker haft, pga. de inskriptioner og billeder, der er påtegnet dem. Inskriptionerne er defekte og svære at tyde, men det ser ud til at de fleste af dem indeholder religiøse komponenter.

Navne som El, Ba'al

Skitse, der viser hvordan de to bygninger på Kuntillet Arjud/Horvat Teman ligger. Tallene viser: 1-2) indgangsrummet, 3) rum med bænke, 4) lagerrum (hvor de to krukker blev fundet), 5) det indre hovedrum, 6) trapper, 7) sydligt lagerrum, 8) vestligt lagerrum.

og Jahve viser, at der tilsyneladende har været et synkretistisk miljø på Kuntillet Ajrud. Det står imidlertid ikke klart om de tre gudenavne er indbyrdes forskellige.

Den fundne tekst

På den ene krukke kan man læse ordene: **brkt. tkm.lyhwh.smrn.wl'srth**. "Jeg velsigner dig ved Jahve af Samaria og ved 'srth". Tidligere oversatte man **smrn** med "vores beskytter", men i dag er der bred enighed blandt forskerne om at oversatte **smrn** med "Samaria".

På den anden krukke står der **brktk.lyhwh tmn wl'srth**. "Jeg velsigner dig ved Jahve af Teman og ved 'srth". En lignende indskrift er fundet et andet sted på Ajrud:

lyhwh.ht[m]n.wl'srth, "Ved Jahve af Sydlandet[Teman] og ved 'srth".

Hustru eller gudinde?

Oversættelsen af 'srth har skabt nogen debat. De fleste forskere mener ordet er et substantiv (navneord) 'srh med suffiks (kønsmarkerende endelse) h, og oversætter det med "hans hustru"; "hans ashera (som er et kultobjekt nævnt i Bibelen)"; "hans helligsted"; "hans Ashera (gudinde nævnt i Bibelen)". Oversættelsen "helligsted" mangler bibelsk støtte, men en tilsvarende form af ordet, med samme betydning, er at finde på både akkadisk, fönikisk og muligvis aramæisk. Gengivelsen "hans Ashera" går direkte imod den hebraiske sætningsstruktur, fordi det ikke er tilladt at sætte ejefaldsændelser på personnavne. Fortalerne for denne oversættelse argumenterer imidlertid for, at man ikke bør binde ▶

Det var dele af to sådanne opbevaringskrukker, der blev fundet her på Kuntillet Arjud.

Nogle forskere mener at Ashera er at finde mellem de tre figurer, der er tegnet på et fragment fra en krukke fundet på Kuntillet Arjud. Det er i teksten ovenover de tre figurer, at navnene Jahweh og Asherah forekommer (Øverst foto af Avraham Hai, nederst aftegning af P. Beck).

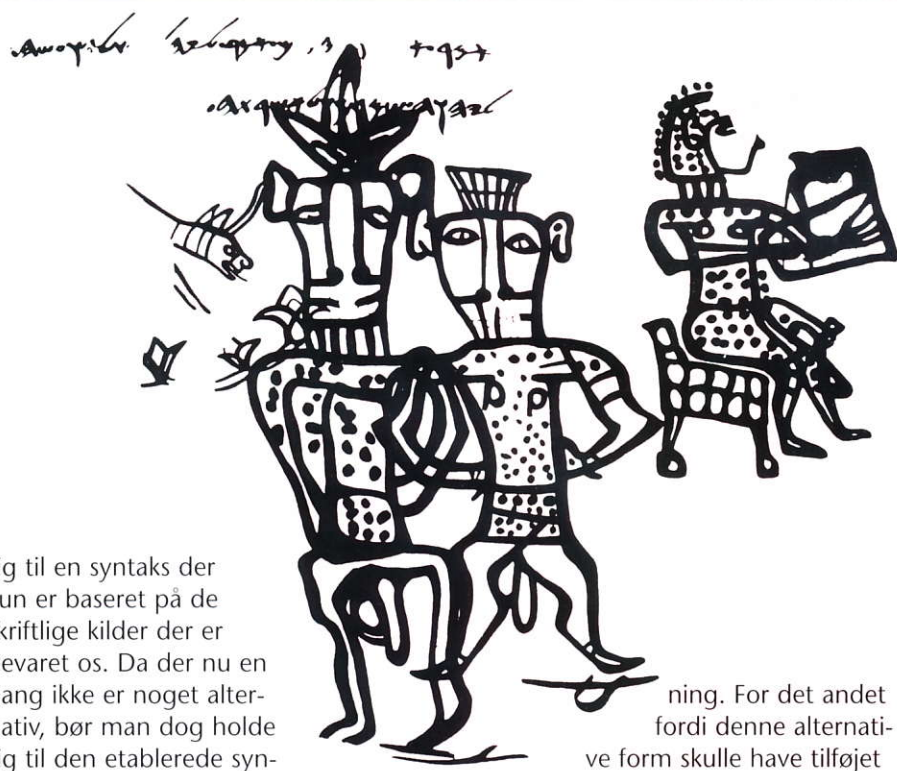
3,7 skriver: "Israelitterne ... dyrkede Ba'alerne og Astarterne" (Ashera bliver undertiden kaldt Astarte i Det gamle Testamente. I det hele taget finder der ofte en sammenblanding sted mellem de to gudinder). Dommerbogen taler antageligt om lokale variationer af gudinden Ashera, som måske hende på Kuntillet Ajrud.

Tegningernes betydning

Et antal forskere har henvist til tegningerne umiddelbart under inskriptionen på den første krukke, idet de mener tegningerne bærer vidnesbyrd om en speciel betydning af ordet 'srth. Den siddende lyrespiller(?) til højre i billedet har været anset som et portræt af Ashera, og dermed bevis på oversættelsen "hans Ashera" på trods af det syntaktiske problem. De to stående figurer er blevet betragtet som kvæglignende kreaturer, forbundet til ordene "Jahve af Samaria", fordi kalven formentlig har haft en kultisk betydning i Israel/Nordriget (jf. 1 Kong 12,28-30). Desuden har man formodet, at enten en af de stående figurer og den siddende kvinde eller de to stående figurer tilsammen udgjorde "Jahve og hans hustru/Ashera/Asherata". (Den siddende person og den lille af de stående personer menes at være kvinder, pga. de to cirkler foran, der indikerer bryster).

Måske ikke samtidige

Maier mener, på baggrund af Pirhiya Beck's' undersøgelse, at der sandsynligvis ikke har eksisteret en forbindelse mellem tegningerne og indskriften. Formentlig er tekst og billeder ikke samtidige, og billederne synes at være kruseduller eller en øvelsesskitse for en kunstner: Den større stående figur ser ikke ud til at være anbragt på krukken samtidig med inskriptionen, fordi skriften overlapper den på en uharmonisk måde. Også penselstrøget på den store stående figur er forskellig fra teksten. Figuren er kluntet tegnet med en tyk pensel, modsat tekstens fine sammenhængende stil, tegnet med en tynd pensel.

sig til en syntaks der kun er baseret på de skriftlige kilder der er bevaret os. Da der nu en gang ikke er noget alternativ, bør man dog holde sig til den etablerede syntaks.

Hunkøn med hunkøn

Andre forskere ser ordet som et navn "Asherata"; "hans kvindelige gudinde" udledt af en gammel eller dialektisk form af navnet 'srh og den ugaritiske form 'atrt påsat en feminin endelse h. Denne læsemåde har været omdiskuteret. For det første fordi ingen andre kilder har kunnet bevidne denne betyd-

ning. For det andet fordi denne alternative form skulle have tilføjet en feminin endelse på et i forvejen feminint ord. Desuden ville man på et israelitisk sted som Kuntillet Ajrud have forventet den bibelske form af ordet 'srh. Derfor anser Walter A. Maier ikke denne oversættelse for at være særlig sandsynlig.

Afgudsblanderi

Mere sikkert er det at gengive 'srh som en "Ashera-type gudinde". Dom

Måske flere kunstnere

Ydermere ser det ud til at der har været to eller flere kunstnere til at lave tegningerne på den første krukke: Albuer, ben og fødder er forskelligt udført på de to stående figurer, og den store stående figur er tegnet hen over den lille stående figur, en ko og en sejrskrans. Det kunne indikere, at den store stående figur er tilføjet på et senere tidspunkt. Derimod er det tilsyneladende den samme hånd der har tegnet den lille stående figur og den siddende lyrespiller.

Mange muligheder

Eftersom tegningerne ikke nødvendigvis har forbindelse til teksten, er det ikke sikkert de forestiller hverken Ashera eller Jahve. Lyrespilleren kunne også repræsentere Anat, Astarte, en kultprostiteret, en præstinde, en dronning eller simpelthen en kvindelig lyrespiller. Judith Hadley² har tilmed argumenteret

for, at der ikke er tale om en kvinde men om den mandlige gud Bes'. Hun mener yderligere, at han ikke er relateret til de to stående figurer, fordi han vender hovedet bort fra disse. Også de to stående figurer mener hun, med flertallet af forskerne i ryggen, forestiller Bes.

Hvem var Bes?

Bes var en ægyptisk dværggud, hvis hovedfunktion var at afværge tryllemidler. Han var tillige forbundet med musik og dans, og ses i forbindelse med lyren. Han var populær og vidt udbredt i det vestlige Asien. Hypotigt var han

(fortsættes side 9)

Til venstre for den markerede lodrette linie står velsignelsesordene: "Jeg velsigner dig ved Jahveh fra Teman og ved hans Ashera....." Forfatteren til disse ord har anført sin faders navn: 'Amaryaw i teksten – og stavemåden af det navn viser, at familien stammede fra Nordriget (bla. på yaw-endelsen) samt måden at stave Teman på. Måske har bosættelsen ved Kuntillet Arjud bestået af en mindre gruppe fra stammerne i Nordriget – måske har stedet blot været samlingspunkt for rejsende mange steder fra? (foto BAS ©)

“Giv kejseren, hvad kejserens er, – og Gud, *hvad Guds er!*”

Af red. Knud W. Skov

Ifølge evangelierne (Matt 22,15-22; Mark 12,13-17; Luk 20,20-26) forsøgte farisæerne at fange Jesus i en fælde ved at spørge ham om, hvorvidt det var tilladt ifølge loven at betale skat til kejseren i Rom. Hvis han svarede 'nej', ville han være skyldig i landsforræderi mod de romerske herskere. Hvis han svarede 'ja', ville han støde mange blandt jøderne. Jesus bad i forbindelse med sit svar om at få fremvist en mønt. Det skulle være den mønt, der blev brugt til at betale skatten med.

Da Jesus fik rakt en denar, spurgte han efter møntens billede og inskription. Svaret må være kommet prompte og uden overvejelse: "Kejserens". Herefter svarer Jesus med de kendte ord, som overskriften gengiver.

Det er formentlig en mønt som den her viste, Jesus henviste til – en sølvdenar lavet af Tiberius (14-37 e.Kr.). Han regerede netop Romerriget i den periode, hvor Jesu levede sit voksenliv.

På den ene side ses Tiberius' hoved med inskriptionen:

"TI[berius]
CAESAR DIVI[ni]
AUG[usti] F[ilius]
AUGUSTUS" (Tiberius, kejser, søn af den guddommelige Augustus).

På den anden side er der en siddende kvinde – måske er det Livia (Tiberius' mor, der opnåede at blive soldaternes skytsgudinde) som den siddende Pax (fred). Hun har indskriften "PONTIF[ex] MAXIM[us]" (den højeste præst) – den traditionelle titel, hvormed man identificerede kejseren som Roms ypperstepræst. Denne mønt har været vidt udbredt i datidens Palæstina, da sådan en denar

var en hel dagløn for den almindelige arbejder (se nærmere om arbejdsgivere og lønmodtagerne i TEL 1/99).

Denarerne blev lavet hos de kejserlige møntsmide i Rom og skulle med deres inskriptioner og illustrationer være med til at minde brugerne om hvem de skyldte fred og stabilitet i landet. Måske var det netop derfor mønten kunne være årsag til det drilske spørgsmål fra farisæerne! ■

Ashera

– den kaananæiske dronning!

Af Dr. Walter A. Maier III, Concordia Seminary, Ft. Wayne, USA

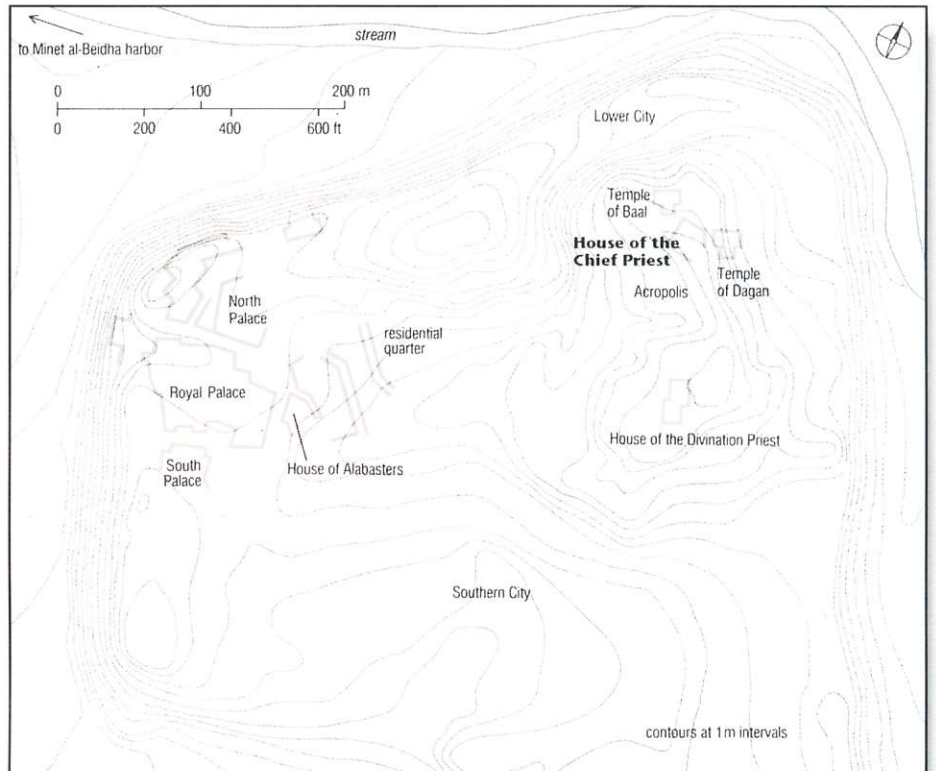
Vor vigtigste kilde til information om gudinden Ashera er den mytologiske litteratur fra oldtidens Ugarit.

Kendskab fra Ugarit

De ugaritiske mytologiske tekster, der er kendt som Baal-cyklussen, kan man se Ashera spille to roller, som i realiteten supplerer hinanden: Hun er den vigtigste/ældste hustru/ægtefælle til El, den højeste guddom, og hun er gudernes moder ("Gudernes skaberinde"). Cyklussen skildrer hvorledes gudinden handler som Baals mellemmand, idet hun skaffer ham tilladelse fra El til at bygge og eje et hus. I sit hus skal Baal tage del i Els styre, kun underordnet El selv, og vise sin magt som stormgud – den der sender torden, lynild og livgivende regn. Senere, efter Baals død, beder El Ashera om at udpege en af hendes sønner til at tage Baals plads og regere sammen med El, hvis han bifalder hendes valg.

Keret-eposet

Passager fra de ugaritiske mytologiske tekster, der er kendt som Keret eposet, viser hvorledes Ashera agerer i det jordiske. Nærmere bestemt beretter de, hvordan hun blev tilbudt af en menneskelig konge, Keret, og hvordan hun handlede med ham. Da han er på vej til at vinde jomfruen Hurriya, sværger Keret til Ashera, at hvis hans forehavende lykkes, vil han give gudinden rige gaver. Til slut lykkes det Keret at hjemføre Hurriya. Det skyldes til dels Ashera, for da Keret får sønner og døtre, erindrer hun hans ed og idet hun bemærker, at han ikke har opfyldt den, truer hun vredt: "Jeg vil ødelægge... [fortsættelsen mangler]". I den følgende del af eposet er Keret alvorligt syg. Antagelig er denne sygdom Asheras straf over kongen, fordi

han ikke havde holdt sit løfte. Kun El kan fordrive den sygdom, som Ashera har lagt på Keret.

Mor til 70

De ugaritiske mytologiske tekster viser, at Ashera havde forbindelse med havet: Ordet "hav" optræder ofte efter hendes titel "Frue Ashera" og hun har en tjener, som kaldes "Fiskeren". I to tekster præsenteres hun som amme (for et menneske og for guder), en rolle som passer fint til hende som Gudernes skaberinde, moderen til "halvfjerds" guddommelige sønner (70 er et rundt tal, der symboliserer en stor mængde).

I følge min analyse omtales Ashera i de ugaritiske mytologiske tekster også med tilnavnene "Elat" (det kvindelige modstykke til El) og "Qudshu" ("Hellighed"). Det er dog omdiskuteret, om specielt det sidste tilnavn virkelig knytter sig til Ashera eller ej.

Kortskitse over oldtidens Ugarit. Byen, der havde sin storhedstid fra ca. 2100-1500 f.Kr., var et centrum for dyrkelsen af Baal og andre kaananæiske guder. Udgravninger i løbet af det 20. århundrede har afdækket en lang række kileskriftstavler, der har leveret information om den gudeverden, kaananæerne dyrkede. Keret-eposet blev fundet i ypperstepræstens hus (som er fremhævet).

Ashera i GT

I den hebræiske bibel/Det gamle Testamente, forekommer en form af ordet aserah i 40 vers, sædvanligvis som en reference til en genstand for afgudsdyrkelse (en ashera). Eftersom genstanden bar gudindens navn er det rimeligt at antage, at genstanden i hvert fald i begyndelsen var forbundet med dyrkelsen af Ashera og på en eller anden måde repræsenterede hende. Om genstanden fik en ændret betydning på et senere tidspunkt og på forskellige steder kan ikke afklares med bestemthed. Det er også fortsat uklart

hvad genstanden faktisk var. Der kan have været (regionale) variationer af Asheraen med hensyn til hvad den var eller dens fremtoning.

En populær gudinde

En liste over passager i Det gamle Testamente, hvor egennavnet "Ashera" som en reference til gudinden kunne optræde, omfatter 1 Kong 15,13 og det parallelle vers i 2 Krøn 15,16; 1 Kong 18,19 (nogle mener, at udtrykket "de fire hundrede Ashera-profeter" er en senere tilføjelse til teksten); 2 Kong 21,7 og 2 Kong 23,4.7. De fleste forskere er enige om, at gudinden nævnes i Det gamle Testamente, men de er uenige om hvilke af de nævnte seks vers, der taler om Ashera (jf. forskellige bibeloversættelser og kommentarer). Problemet er, at alle seks teknisk set kunne forstås som om de hentyder til den kultiske genstand "en ashera" (2 Krøn 15,16) eller "asheraen" (de øvrige vers). Ikke desto mindre antyder disse vers, efter min mening, sammen med de øvrige vers, som der blev refereret til i foregående afsnit, at mange israellitter tilbad Ashera.

Begrænset information

Inskriptioner, som er fundet ved Kuntilet Ajrud, Khirbet el-Kom og Tel Migne (Ekron), er blevet anført som relevante for studiet af Ashera. På grund af usikkerhed om, hvorledes inskriptionerne skal oversættes, kommer der dog intet solidt vidnesbyrd om Ashera fra disse tre steder. Den begrænsede plads umuliggør i denne sammenhæng en nærmere diskussion af andre tekster og inskriptioner, som nævnes i undersøgelser af Ashera.

Illustrationer af Ashera

Nogle forskere har foreslået at forbinde Ashera med visse billeder/fremstillinger

Det omtalte Keret-epos fra Ugarit (foto BAS ©)

(herunder statuetter) som arkæologer har afdækket. Disse billeder er blevet fundet over hele Mellemøsten og i puniske bosættelser i Middelhavsområdet. Et sådant billede er på egyptiske relieffer identificeret som qds (= "Qudshu"). Af forskellige grunde er det rimeligt at antage, at qds-figuren i hvert fald delvis er identisk med Ashera, også kendt som Qudshu.

Det typiske billede af qds (ikke alle eksempler er nøjagtig ens) er en frontalt set, stående nøgen kvinde med samlede ben. Hendes arme strakt ud til siden og opad, således at underarm og overarm tilsammen danner bogstavet V. Almindeligvis holder figuren noget i hver hånd, f.eks. stilke, en eller flere slanger, blomster, en vædder eller en gazelle.

Hvordan så hun ud?

De fleste af qds-figurerne bærer noget, der forekommer at være en paryk (to massive lokker [som når til skuldrene eller brystet]; sædvanligvis buet udad ved enderne som en spiral eller en halvspiral, hvilket er karakteristisk for den egyptiske ko-gudinde Hathor. Nogle af figurerne har ko-agtige ører, også typisk for Hathor (egypterne identificerede qds/Qudshu med Hathor og dette påvirkede qds-billeder produceret i Palæstina og Syrien, hvorfra det blev bragt ind i Egypten). En række eksempler viser qds/Qudshu stående

på ryggen af en løve, hvilket angiver hendes guddommelige natur. En gruppe egyptiske steler portrætterer qds/Qudshu som del af en triade. De andre medlemmer af denne triade, som altid står ved gudindens sider med ansigtet mod hende, er med få undtagelser den egyptiske gud Min (på betragterens venstre hånd) og den kanaæiske gud Reshep (på betragterens højre hånd).

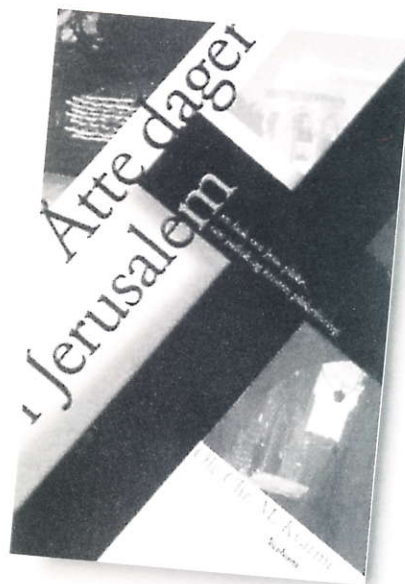
Asheras virkefelt

Qds-billedet præsenterer Qudshu/Ashera som gudinde for det erotiske, seksuel energi, kærlighed, ynde og skønhed samt frugtbarhed. Hendes frontale nøgenhed betegner alle disse aspekter, mens de genstande, som hun holder eller som er vist sammen med hende, mere præcist relaterer til visse af disse træk – slangen symboliserer primært frugtbarhed, gazellerne ynde, skønhed og charme, og vædderne seksuel energi. Den væsentligste grund for oprindeligt at indbefatte Reshep sammen med gudinden og Min var formentlig at han blev betragtet som en gud for velfærd.

Forhåbentlig vil flere spor blive gravet frem i de kommende årtier, hvilket vil forbedre vores forståelse af Ashera. ■

Åtte dager i Jerusalem

Ole Chr. Kvarme
Verbum forlag, 1999
260 sider,
pris 198,- NOK

Den tidligere leder af Casparicenteret i Jerusalem og nu biskop i den norske kirke, Ole Chr. M. Kvarme udgav i 1996 på det norske forlag Verbum en bog med titlen: "Åtte dager i Jerusalem", der er en frugt af 20 års arbejde med den for både jøder og kristne så afgørende fest: påsken. Bag bogens titel skjuler sig for det første en gennemgang af den jødiske påskefejring, for det andet (bogens hoveddel) en gennemgang af Jesu sidste påske i Jerusalem, og for det tredje under overskriften "La oss feire påske" en anvisning på, hvordan vi i dag kan levendegøre nogle af de bibelske og jødiske traditioner for fejringen af påsken som også Jesus kendte.

Første afsnit byder på en levende genfortælling af gangen i den jødiske påske haggadah. Det er tydeligt at

Kvarme for det første er velbelæst i moderne jødedom og for det andet selv har været gæst ved et jødisk påskemåltid. Dernæst følger i første afsnit en gennemgang af påsken i Jerusalem på Jesu tid, hvor der besvares spørgsmål som: Hvordan så Jerusalem ud på Jesu tid? Hvor mange var tilstede i Jerusalem under påskefesten? Hvad siger rabbinerne om taksten for overnatning i Jerusalem osv.?

Andet afsnit gennemgår Jesu sidste påske dag for dag. Der er samlet et stort materiale fra jødiske kilder, der som baggrundsstof giver den ene gode pointe efter den anden i læsningen af evangelieteksterne. Inddelingen er taget fra Markusevangeliet, men der gøres hyppigt udblik til de andre evangelier. Igen besvares spørgsmål som: Hvordan har det været for en pilgrim at stige op fra Jeriko til Jerusalem? Hvilke associationer har det givet for en jøde at overvære palmesøndagsopto-

get? Hvilken rolle spillede figentræet i den jødiske tradition? Hvad skulle man egentlig betale i tempelskat og hvordan var forholdene omkring vekslerbordene? Hvem var sandhedrinen, der dømte Jesus osv. osv.?

Det sidste afsnit danner en perfekt afslutning på det bibelske og historiske materiale i de to forgående afsnit. Her gives for det første en kort liturgi med salmesang og bibellæsninger til hver dag i påskeugen.

Dernæst gives der en detaljeret gennemgang af, hvordan vi i dag kan fejre påske i lyset af de jødiske traditioner. Den forslåede liturgi er hentet fra den messianske menighed i Eliaskirken i Haifa.

Jeg er ganske enkelt imponeret over, hvordan denne bog formår at forene teologisk og historisk indsigt med bibelsk indlevelse og hengivelse. Det første understreges af talrige henvisninger til jødisk baggrundsmateriale, et godt noteapparat og en afsluttende litteraturliste. Det andet kommer ikke alene til udtryk i den afsluttende liturgiske del, men også i den historiske gennemgang, hvor den inderste nerve i lidelseshistorien hele tiden får lov til at spille med. Kvarmes bog kan derfor på det varmeste anbefales til fx daglige meditationer igennem påskeugens 8 dage.

Morten Hørning-Jensen

Annoncer

**AXELS
RADIO OG TV**

SALG/SERVICE: RADIO · TV · VIDEO
MARINEELEKTRONIK · TYVERIALARM M.M.

Nørresundby. Tlf. 98 17 31 67.

ISRAELSMISSION

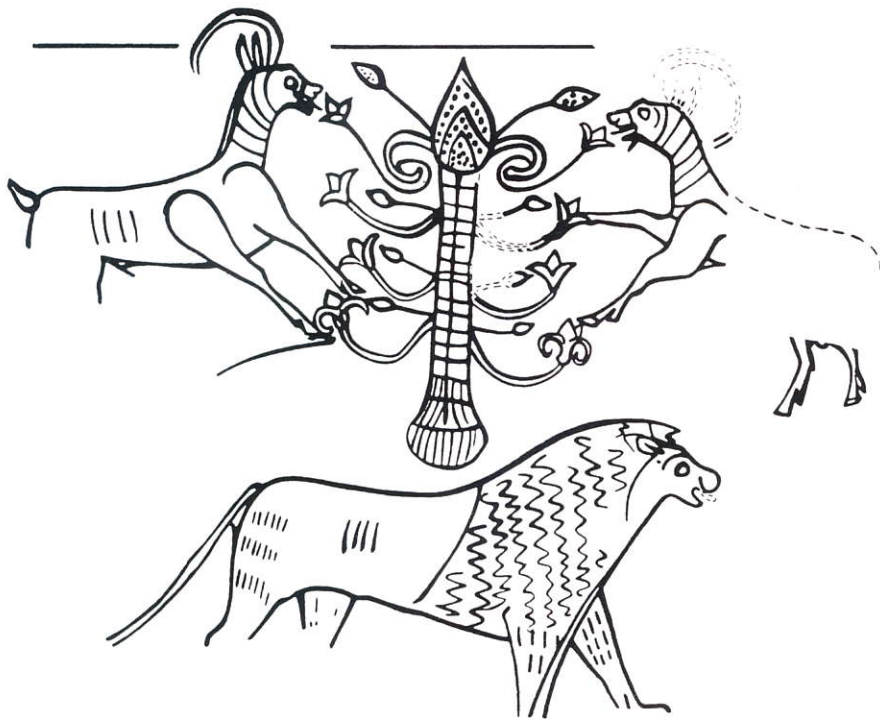
Israelsmissionens avis informerer om mission blandt jøder og formidler kendskab til messianske jøders vilkår.

Redaktør: Kaj Kjær-Hansen.

Avisen kan rekvireres gratis fra:

Den danske Israelsmission

Nørregade 14
6070 Christiansfeld
Tlf. 74 56 22 33
Giro 3 05 45 00

(fortsat fra side 5)

afbildet med ansigtet vendt udad, fjerkrone, armene i siden, skæg og et grotesk udseende. Nogle gange havde han oprejste dyrerører og i det hele taget et løveagtig udseende. Til tider forekom han også med bryster og brystvorter eller som en kvinde. Alligevel indrømmer Beck, at Ajrud repræsentationen er anderledes end andre Besfigurer fundet i det vestlige Asien indtil nu. Det kunne skyldes kunstnernes klodsede facon, deres delvise ignorancce overfor hvordan man sædvanligvis tegnede Bes eller et målbevidst forsøg på at kombinere Bes og ikke-Bes særtræk.

Et argument mindre

Man kan altså ikke bruge tegningerne på krukken til at fastlægge oversættelsen af *ʾsrth* i indskriften. Heller ikke tegningen på den anden side af krukken, af et stilistisk træ flankeret af to stenbukke oven over en løve, og som sandsynligvis forestiller Ashera eller en ashera, kan bruges til oversættelsen af ordet *ʾsrth*. Der er således ikke nogen vægtige argumenter for at oversætte *ʾsrth* med *"hans Ashera"*.

3 muligheder

Så bliver oversættelsesmulighederne: *"Hans helligdom"*, *"hans Ashera-type gudinde = hans hustru"* og *"hans ashe-*

ra" alle teoretisk mulige oversættelser. Tvungen til at vælge mellem de tre, vælger Maier enten *"hans hustru"* eller *"hans ashera"*, for begge krukkes vedkommende.

Svarer til Bibelens verden

Som belæg for oversættelsen *"ashera"* bruger han 1 Kong 14,15, der antyder, at der under Jeroboam I (ca. 931-910 f.Kr.) blev fremstillet redskaber til dyrkelsen af Ashera i Nordriget. I 1 Kong 16,33 fortælles at Akab (ca. 874-853 f.Kr.) lod en ashera opstille. At denne ashera blev placeret i hovedstaden Samaria, slutter Maier af 2 Kong 21,3.7; 23,6. 2 Kong 10:25-28 fortæller at Jehu (ca. 841-813 f. Kr.) forsøgte at skaffe Israel af med Ba'aldyrkelsen ved at slagte alle Ba'al-tilbedere som blev lokket til gudens tempel i Samaria, og ved at ødelægge templet og dets indhold. At det ikke lykkedes ham at blive Ba'aldyrkelsen kvit, vidner 2 Kong 17,16.29-31 om. Var *ʾsrh* på indskriften på den første krukke på Ajrud således en henvisning til denne ashera i Samaria?

Jahve og Ashera

Dette spørgsmål leder frem til endnu et spørgsmål, nemlig spørgsmålet om forholdet mellem indskrifterne *"Jahve af Samaria og hans ashera"* og *"Jahve*

Tegningen bag på pithosen – et fragment med et stilistisk træ flankeret af to stenbukke oven over en løve. Træet i midten forestiller formentlig livstræet – et ofte anvendt symbol for Ashera

af Sydlandet/Teman og hans ashera". Indskrifterne behøver ikke at angive to forskellige guder, men kan forstås som en påmindelse om den ene Jahves traditionelle forbindelse til Sydlandet (Es 63,1 Hab 3,3). Indskriftens forfatter, der ikke kommer fra Sydlandet, har tilbødt Sydlandets Jahve i sit hjemland, og påkalder nu på dette sydlige punkt som Ajrud er, beskyttelse fra Sydlandets Jahve til en medrejsende i Syden. Ifølge denne forklaring, kan *"ashera"* nævnt i udtrykket *"Jahve af Sydlandet/Teman og hans ashera"* referere til et specifikt afgudsdyrkelsesobjekt i Israel, ikke nødvendigvis i Samaria, eller Juda. Eller det kan referere til ethvert asherakultobjekt, og dermed indikere, at for personen som skrev denne frase, var ashera altid forbundet med Jahve og hans kult.

Blandingstro på bibelsk tid

Et argument mod denne konklusion kunne være, at det ser mærkeligt ud at velsigne nogen ved Jahve og hans kultobjekt, i stedet for ved to guddomme, nemlig en gud og gudinde. Nogle af datidens mennesker har sandsynligvis også anset asherakultobjektet som en manifestation af gudinden Ashera, som de troede var Jahves hustru. ■

Noter:

1. Beck, Pirhiya: The Drawings from Horvat Teiman (Kuntillet Ajrud), i: Tel Aviv 9 (1982), pp.3-68
2. Hadley, Judith M: Some Drawings and Inscriptions on Two Pithoi from Kuntillet Ajrud, i: Vetus Testamentum 37 (1987), pp. 180-213
3. Emerton, J.A: New Light on Israelite Religion: The Implications of the Inscriptions from Kuntillet 'Ajrud, i: Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 94 (1982), pp. 2-20

Doing Archaeology in the Land of the Bible

A Basic Guide
Af John D. Currid
Baker Books, 1999
144 sider, Pris: US\$14.99

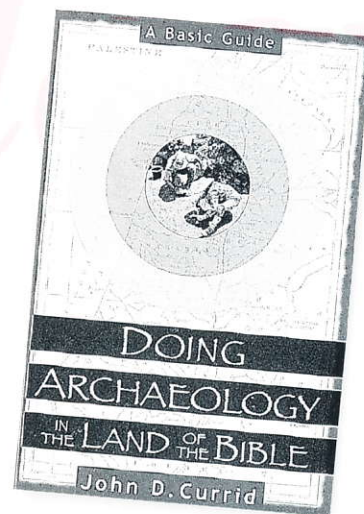
A Basic Guide, ja, det kan man roligt kalde denne lille bog på 128 sider. Forfatteren har virtuost samlet essensen af mange store værkers viden. Bogen er opbygget særdeles pædagogisk. Først beskriver forfatteren, hvad arkæologi er, dernæst dens historie i Palæstina. Det følges op af et par kapitler om arkæologiens primære objekter – de karakteristiske tells rundt omkring i landet, d.v.s. deres indhold og historie. Derpå beskrives selve graveprocessen, hvordan man gør, og hvad man skal være opmærksom på. Udviklingen af bygninger og befæstninger gennem historien får også eget kapitel. De små fund, her især potteskårernes indflydelse på dateringen af de arkæologiske lag, gennemgår forfatteren så kort, som det er muligt. Det er

alt sammen let genkendeligt for den erfarne volontør – på en hvilken som helst udgravning i Palæstina. Og forfatteren har da også selv gravet – på Betsaida – som bogens sidste kapitel handler om. Et godt eksempel på teorien i praksis – og samtidig en reklame for udgravningen.

På sofabasis giver bogen et eminent indtryk af det seriøse, videnskabelige håndværk, der bedrives på de bibelske steder i Palæstina. Men det er indlysende, at udgravningsvolontøren får mest gavn af bogen. Med andre ord: Det er en håndbog for den praktiske arkæologi. Jeg ville med glæde sende danske volontører afsted med denne lille bog i lommen som udrustning til en sommer fyldt med arkæologiske oplevelser. Man kunne blot ønske, at der fandtes en lignende bog på dansk. På den anden side vil fagudtrykkene, som volontøren møder i felten være engelske. Det afhjælper bogen ved at præsentere små klummer, der forklarer

faglige ord og begreber, side om side med den løbende tekst. Således har man korte definitioner på det, som man ellers ville komme til at studse over. Bogen indeholder også gode illustrationer og fotos fra forskellige udgravninger. Men da alle fotos er samlet midt i bogen, kunne jeg have ønsket mig, at disse henviste til de sider, de er tænkt som illustration for. Det er kun sket ét sted. I stedet har man her tendens til at bladre for hurtigt forbi dem. Men alt i alt er det en anbefalelsesværdig bog – god at få forstand af og lyst til at grave!

Annette Wiuf Christensen

Har du fået LYST til at være med?

Det er ved at være sidste chance, hvis du skal med på bibelarkæologiske udgravninger i år 2000.

Skynd dig at kontakte:
Annette Wiuf Christensen
[86 19 00 48]
for tilmelding – eller tilmeld dig direkte via SBAs hjemmeside:
[<http://home3.inet.tele.dk/sba-dk>]

De er allerede godt i gang i år

Allerede inden denne udgravningssæson for alvor er gået i gang, er der dukket nye spændende ting op af jorden. I dette tilfælde på Betsaida, hvor arkæologerne i begyndelsen af maj fandt denne stele, som er vist til venstre. Denne nye stele er i form stort set mage til den, der blev fundet på Betsaida i 1997 – og som blev omtalt i TEL 2/99.

Den nye stele er fundet få meter fra den anden – på den modsatte side af portrummet. Stelen dateres ud fra fundlag mm. i første omgang til blot at være fra før Betsaida blev ødelagt af assyrerne i 732 f.Kr..

Det bliver spændende at se, hvad der i øvrigt findes i de arkæologiske udgravninger i Israel og de øvrige bibelske lande denne sommer. ■

REJSE **FELIX** 2000

025 Israel – også for børn

J. og M.H. Jensen 25-jun/10 dg

026 Herodes – den store bygherre

M. og F. Markussen 10-sep/8 dg

027 Israel, Jordan og Sinai

N.J. Langdahl 17-sep/10 dg

028 Festrejse, Israel og Jordan

A. og P. Weber 12-okt/11 dg

029 Konger i Israel

T. og J. B. Jensen 26-okt/11 dg

030 Julerundrejse – Israel

Hans-Ole Bækgaard 21-dec/8 dg

☎ 75 92 20 22

www.felixrejser.dk

**Kopiering af artikler
fra TEL**

Tidligere har SBA annonceret om den mulighed at hjemkøbe hele klassesæt af TEL til undervisning på højskoler, efterskoler, i konfirmandstuen eller andre steder.

Det har vist sig, at flere i stedet ønsker at købe sig ret til at kopiere artikler fra TEL til undervisningsbrug. Vi vil gerne åbne denne mulighed, hvorfor det fra 1/1 1999 er muligt at købe **undervisningskopieringsret** til et enkelt nr. af TEL. Det er en engangspris, hvorefter licensindehaveren med god samvittighed – igen og igen – år efter år – frit kan kopiere fra TEL.

Prisen er kr. 75,- pr. enkeltnumre (dog kr. 100,- pr. særnumre som 4/98)

Kontakt enten TELs redaktør (86 68 50 90) eller SBAs sekretariat (75 86 17 48) for at købe kopieringslicens.

LÆS

"Ordet og Israel"

Israel er i centrum. TV og aviser interesserer sig for, hvad der sker i Israel. Med god grund! Ikke blot fordi politik, kultur og religion støder sammen i Israel, men først og fremmest fordi Israel er det folk og det land, Gud har udvalgt som redskab til gennemførelsen af hans frelsesplan.

Også i fremtiden vil Israel stå i centrum. Her skal der ske vigtige begivenheder i tiden frem til Jesu genkomst.

En af de måder, DU kan holde dig orienteret om Israel på, er ved at læse månedsbladet 'Ordet og Israel'.

Læs bl.a. om:

- Aktuelle nyheder fra Israel
- De bibelske profetier
- Messianske jøder
- Arkæologi
- Nyt fra Ordet og Israels arbejde i Jerusalem og Tiberias

**Ring og bestil
Ordet og Israel i dag**

86 98 79 12

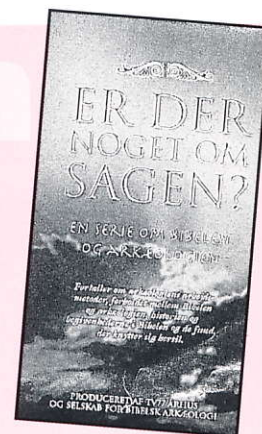
Er der noget om sagen?

SBA har i samarbejde med Århus Kristne TV lavet en serie af udsendelser om Bibelen og arkæologien. Nu kan denne serie på 22 udsendelser erhverves som købevideo.

Det er blevet til mere end 11 timer, hvor yderst kompetente mennesker stiller deres viden til rådighed og krydrer den med gode illustrationer. Emnerne dækker det basale kendskab til arkæologiens metoder, historiens forløb i Gammel Testamente, tematiske nedslag i Ny Testamente og selvfølgelig en særlig omtale af de to hovedbegivenheder: Jul og Påske. Du kan altså hjemme i din stue få serveret en masse viden om bibelsk arkæologi.

Videoserien på tre bånd kan købes for **298,- kr.** ekskl. porto (Bestillingsfrist senest d. 1. september 2000 hvorefter levering vil ske senest 1. oktober).

1. Hvad er bibelsk arkæologi?
2. Hvordan arbejder man arkæologisk?
3. Patriarkerne
4. Israelitterne i Egypten
5. Udvandringen fra Egypten
6. Ørkenvandringen
7. Indtagelsen af det forjættede land
8. Dommertiden
9. Kongetiden: Saul, David og Salomo
10. Det delte rige. Nordriget
11. Det delte rige. Sydriget
12. Det babyloniske eksil
13. Jesu fødsel
14. Jesu sidste påske
15. Jerusalem på Jesu tid
16. Herodes den Stores eftermæle
17. Fund fra Jesu tid
18. Dødehavsrullerne og Qumran
19. Romernes verden
20. Masada
21. Paulus' missionsrejser
22. Johannes Åbenbaring og de syv menigheder

Redaktørens square

Tel forandrer sig

Som alle andre tidsskrifter forandrer TEL sig. Fra og med dette nr. af TEL vil der på bagsiden være en spalte med det, som redaktøren har gravet frem af nyttig information. Desuden er det fra og med dette nr. af TEL ikke længere DANgrafik v. Dan Møller, der har ansvaret for TELs lay-out, men Vindum Grafik ved Kirsten Vindum. Vi siger mange tak for et godt samarbejde til Dan Møller – og ser samtidig frem til et godt og smidigt samarbejde med Kirsten Vindum.

TEL 1/2000

Som de fleste nok har bemærket flottede SBA sig med et STORT særnummer af TEL med påskenummeret i marts måned. Vi er stolte af det.

Nogle læsere har undret sig over, at vi i dette nummer kunne rumme 3 forskellige forklaringer på, hvordan påskeugen kronologi forløb. I redaktionen mener vi, at det er relevant at gengive 3 seriøse forslag til, hvordan dette gammelkendte problem måske kan løses. Derudover må vi sige, at problemet ikke rokker ved budskabet eller ved det skete – samt at det ikke er et specifikt arkæologisk problem,

Send os din e-mail-adresse?

Desværre kommer TEL kun 4 gange årligt. Derfor kan det være svært rettidigt at få den information sendt ud til medlemmerne, som vi gerne vil have ud. Et tydeligt eksempel er det indstik, der var i TEL 1/2000, hvor vi inviterede til SBAs 10 års jubilæum. TEL var en uges tid forsinket og derfor kom informationen for sent ud. Vi vil derfor gerne lave en medlems-email-liste, som vi kan bruge, hvis vi har brug for at sende tilsvarende information ud. Den vil både kunne gå i stedet for den nu lukkede diskussionsliste, som SBA har haft, og delvist kunne erstatte almindelige breve. Altså hurtig og billig information. Vi vil sørge for at opsætningen af listen på en enkel måde sikrer, at den ikke bliver til virusspreader. Send derfor din e-mail adresse (hvis du har sådan en) til sba@israel.dk, så vil du høre fra os.

Bibelsk arkæologi på video

I de sidste par år har cand. theol. Annette W. Christensen arbejdet på at producere en række udsendelser for Århus Kristne TV om Bibelsk arkæologi. Disse udsendelser kan nu købes på video (se annoncen på side 11). Benyt dig af chancen for på den måde at få saglig information og en historisk gennemgang af hele Bibelen. ■

BIBELENS
EGEN KRONOLOGI
ARKÆOLOGISKE
PERIODER

3300 f.Kr
ÆLDRE BRONZE

2000 f.Kr
MELLEM BRONZE

c. 2165-1860:
Patriarkernes tid

1550 f.Kr
YNGRE BRONZE

c. 1875-1450:
Israelitterne i Egypten

c. 1400-1030:
Indvandnings- og dommertid

1200 f.Kr
JERNALDEREN I og II
(1200 – 1000 & 1000 – 586)

c. 1000: Kong David

c. 955: Salomos tempel

c. 722: Samarias fald

586 f.Kr
PERSISK TID

c. 586: Jerusalems fald

c. 586-537: Eksil i Babylon

c. 537/525:

Hjemkomst fra eksilet

331 f.Kr
HELLENISTISK TID

63 f.Kr
ROMERSK TID

c. 7: Jesu fødsel

c. 30 e.Kr: Jesus korsfæstes

135 e.Kr

HENVISNINGER
TIL TEL 2, 2000

Side 3,
c. 1350:
"Ashera – den
kaananæiske
dronning"

Side 3,
c. 9-800:
"Og Israellit-
ternes dyrkede
andre guder"

Side 10,
c. 800:
"De er allerede
godt i gang"

Side 5,
30. e.Kr.:
"Giv kejseren,
hvad kejserens
er ..."

